

FARŞA VE ZAZACADA /L/>/R/ SES DEĞİŞİMİ

DR.ÖĞR.ÜYESİ NİHAT DEĞİRMENCI *

Öz

Bu çalışmada İrani Diller grubunun üyesi olan Farsça ve Zazacadaki /r/>/l/ ses değişimi incelenecektir. Eski İran dillerinde olmayan /l/ sesi sonraki dönemlerde ortaya çıkmış, Orta dönem İran dillerinde kullanılmaya başlanmıştır. Farsça ve Zazacada da bu durum devam etmiş ve /r/ sesine sahip sözcüklerde /l/ sesine dönüşüm devam etmiştir. Makalede eski kök sözcüklerde /r/ sesi ile kullanılırken Farsça ve Zazaca dillerinden birinde veya her ikisinde /l/ sesine dönüşen 15 sözcük kapsamında /l/>/r/ dönüşümü incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: /r/>/l/ dönüşümü, Farsça, Zazaca.

ABSTRACT

In this study, the r /> /l / phoneme change between Persian and Zazaki which are members of the Iranian Languages group will be examined. In ancient Iranian languages, there was no / l / voice. This voice emerged in the later periods and began to be used in Middle Iranian languages. This situation continued in Persian and Zazaki and the conversion to / l / has continued in words which contain / r /. This article has examined r /> / l / phoneme change scope of 15 words. /l/ was used in the old root of this words and in Persian, Zazaki or both of them this change was observed.

Keywords: / r /> / l /, Persian, Zazaki.

* DR.ÖĞR.ÜYESİ NİHAT DEĞİRMENCI, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Email: nihat.degirmenciistanbul.edu.tr.

چکیده

در این تحقیق تبدیل حروف /ل/ و /ر/ در زبان های فارسی و زازا مورد بررسی قرار گرفته است. در فارسی باستان حرف /ل/ وجود نداشته است و بعدها بوجود آمده است و در دوران ایران میانه مورد استفاده قرار گرفته است. در فارسی و زازا حرف /ر/ به حرف /ای/ تبدیل شده است. در این مقاله تبدیل حروف /ل/ و /ر/ در 15 کلمه مطالعه شده است.

کلید واژه ها: تبدیل حروف /ل/ و /ر/، فارسی، زازا.

GİRİŞ

Bilindiği gibi eski İrani dillerde /l/ sesi bulunmamaktaydı. Bu dillerden olan Avesta ve Eski Farsçada sadece birkaç özel isimde bu fonem kullanılmıştır. İzalā, Dübālā, Lābāna gibi yer adları ve Arbela gibi birkaç yabancı kişi adından başka sözcükte /l/ sesi geçmemektedir.¹

Orta İran dillerinde ve Yeni İran dillerinde ise /l/ sesi vardır. İran dillerinde /l/ sesinin ortaya çıkması ve gelişimi birbirinden farklılık göstermektedir. Bu çalışmada Farsça ve Zazaca örneğinde bu ses değişimi incelenmiştir.

Sözcüklerin kökleri ve tarihsel gelişimini incelemek amacıyla çalışmada Eski İran dillerinden Avesta dili ve Eski Farsça ile Orta İran dillerinden Partça ve Pehlevice kullanılmıştır.

İran Dillerinin sınıflandırılmasında Orta İran Dilleri dönemi Eşkani hanedanının yönetime geçmesiyle başlar ve yedinci yüzyıla kadar devam eder². Bu dillerden M.Ö üçüncü yüzyıl- M.S üçüncü yüzyıl arası ile M.S üçüncü yüzyıl-yedinci yüzyıl arasında kullanılan dillerden ikisi için Parça-Pehlevice, Eşkani Pehlevicesi-Sasani Pehlevicesi, Partça-Orta Farsça

¹ Martin Schwartz, 'Iranian *L, and Some Persian and Zaza Etymologies' *Iran and Caucasus*, 2008. sayı.12, s.282

² Nimet Yıldırım, *İran Edebiyatı*, İstanbul, Pinhan, 2012, s.54

gibi çeşitli adlandırmalar yapılmıştır³. Bu çalışmada ilki için Partça, ikincisi için Orta Farsça isimlendirmesi kullanılmıştır. Partça (Eşkani Pehlevicesi) İran'ın kuzeyinde, Orta Farsça (Sasani Pehlevicesi) İran'ın güney bölgelerinde konuşulan dildir⁴.

Farsça ve Zazaca için kaynak sözlük dipnotlarda gösterilmemiştir. Kaynakçada verilen Farsça ve Zazaca sözcüklerin ilgili maddelerinde bu bilgilere ulaşılabilir. Diğer diller için kaynaklar dipnotlarda gösterilmiştir.

Madde başlarında önce Zazaca sözcük ve Türkçe karşılığı sonra Fars Alfabeti ile Farsçası ve transkripsiyonu verilmiştir. Son olarak Farsça anlamda farklılık varsa bu durum belirtilmiştir.

SES DÖNÜŞÜMÜ GERÇEKLEŞEN SÖZCÜKLER

1. *bālišnā* 'yastık' بالش *bāliš*

Avestada: *barəziš* 'yastık'⁵

Orta Farsça: *bālišn* 'yastık, minder' , *bālīn* 'yastık'⁶

³ İran dillerinin sınıflandırılması ve Orta İran Dillerinin adlandırılması ile ilgili olarak bkz; Hasan Rızaî Bâğbîdî; Râhnomâ-yi Zebân-i Pârtî (Pehlevî-yi Eşkânî), Tahran, Kaknus, 1394; W, Henning; "A List of Middle-Persian and Parthian Words" Bulletin of the School of Oriental Studies, Cambridge University Press, 1937; Johnny, Cheung; Etymological Dictionary of the Iranian Verb, Leiden-Boston, Brill, 2007; Mary, Boyce;; A Word-List Of manichean Middle Persian and Parthian, Leiden, Acta Iranica, 1977; Iosif Mikhailovich, Oranskij; Iranskie Jazyki; Les Langues Iranienes, çev. Ali Eşref Sadıkî, Tahran, Sohen, 1386.

⁴ Abdulazim Karîb vd., Destur-e Zebân-i Fârsî, Tahran, Eşrefî, 1367, s.9-10

⁵ Christian, Bartholomae; Altiraniches Worterbuch, Tahran, İntişarat-e Esatir, 2004., s.950.

⁶ MacKenzie, D.N: A Concise Pahlavi Dictionary, Newyork, Oxford University Press, 1986., s.16-17.

Orta Farsçadaki bālišn sözcüğüne Zazacada söz sonuna /ā/ fonemi getirilerek sözcük *bālišna* olarak kullanılmaktadır.

Modern Farsçada ise hem *bāliš* ‘yastık’ hem de *bālīn* ‘başucu, yatak, yastık’ sözcükleri kullanılmaktadır.

Bu sözcükte Orta Farsçada söz arasında bulunan /r/ sesi /l/ sesine dönüşmüş, hem Zazacada hem de Farsçada bu se değişikliği meydana gelmiştir.

2. čele ‘lamba’ چراغ čerāγ

Orta Farsça: *čiraγ* ‘lamba’⁷

Partça: *čarāγ* ‘lamba’⁸

Zazacada sözsonundaki /γ/ sesi düşmüştür. /r/ sesi /l/ sesine dönüşmüştür.

Farsçanın Hencan lehçesinde *čerā* ‘lamba’⁹

Bu sözcük Farsçada, Orta Farsçadaki şekli ile /l/ sesi ile devam etmektedir. Zazacada ise kelime sonundaki ünsüz /γ/ düşmüş ve söz ortasındaki /r/ fonemi, /l/ fonemine dönüşmüştür.

3. garra ‘yakınma, şikayet’ گله gela

Avesta: *gərəza* ‘şikayet’¹⁰

Orta Farsça: *gilag* ‘şikayet’¹¹

Zazacada söz ortasında iki /r/ sesi vardır. Ses benzeşmesi olayı meydana gelmiştir; *A.gərəza>Z.garra*. Farsçada ise Orta Farsçadaki /l/ sesi korunmuş ve soneses düşmüştür.

⁷ MacKenzie, A Concise Pahlavi Dictionary, s.23.

⁸ Desmond, Durkin-Meistere; Dictionary of Manichaean Middle Persian and Parthian, Turnhout, Brepols, 2004., s.126.

⁹ Ebu’l Hasan, Ağârebî; Goyeş-e Râcî Hencen, Tahran, Ferhengistân-ı Zebân ve Edebiyât-ı Fârsî, 1383., s.103.

¹⁰ Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s.524

¹¹ MacKenzie, A Concise Pahlavi Dictionary, s.36

4. lasīyeš ‘yalamak’ لیسیدن~لستن~لسیدن līsīdanAvesta: *raiz* ‘yalamak’¹²**5. lu^acen ‘baca’ روزن rowzan**Avesta: *raočana* ‘duvara açılan delik, pencere’¹³Orta Farsça: *rôzan* ‘pencere’¹⁴**6. luⁱy~luⁱ ‘tilki’ روباه rūbah**Avesta: *urupi* ‘köpek türü bir hayvan’Orta Farsça: *rôbāh* ‘tilki’¹⁵Partça: *rôbās* ‘tilki’¹⁶**7. mu^ejele~mu^erjele ‘karınca’ مورچه~مور mūrče~mūr**Avesta: *maurvi* ‘karınca’¹⁷Orta Farsça: *mor* ‘karınca’¹⁸Partça: *morw* ‘karınca’¹⁹

Bu sözcük için Zazacada farklı varyasyonlar kullanılmaktadır. İçses Zazacada /j/ ve /l/ sesleri arasında göçüşme meydana gelmiştir.

8. nāleyeš ‘inlemek’ نالیدن nālīdanOrta Farsça: *nal* ‘inlemek’²⁰

¹² Bartholomae, *Altiranisches Wörterbuch*, s.1485.

¹³ A.e, s1489.

¹⁴ MacKenzie, *A Concise Pahlavi Dictionary*, s.72

¹⁵ A.e.

¹⁶ Henning, “A List of Middle-Persian and Parthian Words” s.87

¹⁷ Bartholomae, *Altiranisches Wörterbuch*, s.1152

¹⁸ MacKenzie, *A Concise Pahlavi Dictionary*, s.56

¹⁹ Durkin-Meisterer, *Dictionary of Manichaean Middle Persian and Parthian*, s.231

²⁰ MacKenzie, *A Concise Pahlavi Dictionary*, s.57

Partça: *nar* 'inlemek'²¹

9. mel 'boyun' مل mul

Avesta: *mərəzu* 'boğaz, omurga'²²

Hencan lehçesinde *mel* 'boyun'²³

10. pal 'kanat, tüy' پل par

Avesta: *parəna* 'tüy'²⁴

Orta Farsça: *parr* 'tüy'²⁵

Partça: *parrag* 'kanat'²⁶

11. perd 'köprü' پل pol

Avesta: *pərətu* 'güzergah'²⁷

Orta Farsça: *puhl* 'köprü'

Partça: *purd* 'güzergah, köprü'²⁸

Gilekçe *pord* 'köprü'²⁹

²¹ Durkin-Meistere, Dictionary of Manichaean Middle Persian and Parthian, s.238

²² Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s.1173

²³ Ağârebî, Gûyeş-e Râcî Hencen, s.143

²⁴ Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s.869

²⁵ Nyberg, Henrik Samuel: A Manual of Pahlavi, Tahran, Asatir, 2003, s.151

²⁶ Durkin-Meistere, Dictionary of Manichaean Middle Persian and Parthian, s.276

²⁷ Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s.892

²⁸ Durkin-Meistere, Dictionary of Manichaean Middle Persian and Parthian, s.287

²⁹ Menuçehr, Sotude: Ferheng-e Gilekî, Reşt, Ferheng-e İlya, 1391., s.64

Kürtçe *perd* 'köprü'³⁰

12. sar 'yıl, sene' سال sāl

Eski Farsça: *θarad* 'yıl'³¹, *θard* 'yıl'³²

Avesta: *sarəd* 'yıl'³³

Orta Farsça: *sāl* 'yıl'

Partça: *sār* 'yıl'³⁴

Eski İrani dillerde söz sonunda bulunan /d/ sesi Zazaca ve Farsçada düşmüştür. Sözcükteki /r/ sesi Farsçada /l/ye dönüşmüş, Zazacada ise korunmuştur.

13. su^{āl} 'tuz' شور 'tuzlu'

Orta Farsça: *sôr* 'tuz'³⁵

Partça: *šūrēn* 'tuzlu'³⁶

Modern Farsçada *šūr* sadece tuzlu anlamında kullanılmaktadır, tuz anlamında ise *namak* kelimesi bulunmaktadır.

14. valg 'yaprak, meşe yaprağı' برگ barg

Avesta: *varəka* 'yaprak'³⁷

³⁰ D.izoli, Ferheng Kurdi-Tırki, Tırki-Kurdi, İstanbul, Deng, 1992, s.679

³¹ Manfred Mayrhofer; Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1992, s.147

³² Roland G, Kent; Old Persian Grammar Texts Lexicon, American Oriental Society, New Haven, 1950, s.188

³³ Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s.1469

³⁴ Behrām, Ferruhveşi; Ferheng-e Zebân-e Pehlevî, Tahran, İntişarat-ı Dânişgâh-ı Tahran, 1390., s.490

³⁵ A.e.

³⁶ Mary, Boyce: A Word-List Of manichean Middle Persian and Parthian, Leiden, Acta Iranica, 1977., s.85

³⁷ Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s.1367

Orta Farsça: *walg~warg* 'yaprak'³⁸

Partça: *wargar* 'yaprak'³⁹

Farsçada *barğ* kelimesi hem ağaç yaprakları hemde kağıt-defter yapraklarını adlandırmak için kullanılır. Söz başındaki /v/ sesi /b/ sesine dönüşmüştür.

Zazacada kullanılan *valg* kelimesi 'meşe yaprağı' anlamına gelmektedir. Özellikle kışın hayvanların yemesi için kesilen ağaç yapraklarını adlandırmak için kullanılır. Her çeşit yaprak ve defter-kitap yaprağı anlamında ise *pal* 'yaprak' kelimesi kullanılır. /r/ fonemi /l/ fonemine dönüşmüştür. Söz başındaki /v/ sesi korunmuştur.

Gilekçe *walg* 'yaprak'⁴⁰

Hencan lehçesinde *alg* 'meyve ağaçlarının yaprağı' *valg* 'yaprak'⁴¹

15. vel 'çiçek, gül' گل gol

Avesta: *varāda* 'bir çeşit ot, gül'⁴²

Orta Farsça: *gul* 'çiçek'

Partça: *wār* 'gül'⁴³

Orta Farsça ve Farsçada söz başı /g/, Avesta, Partça ve Zazacada /v/ sesidir. Ayrıca söz sonundaki /r/ ve /l/ sesleri vardır. Söz sonundaki ses açısından Zazaca ile Farsça aynıdır.

³⁸ MacKenzie, A Concise Pahlavi Dictionary, s.87

³⁹ Durkin-Meister, Dictionary of Manichaean Middle Persian and Parthian, s.340

⁴⁰ Menuçehr Sotude, Ferheng-e Gilekî, Reşt, Ferheng-e İlya, 1391, s.322

⁴¹ Ağârebî, Gûyeş-e Râcî Hencen, s.74

⁴² Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s.1369

⁴³ Boyce, A Word-List Of manichaean Middle Persian and Parthian, s.89

Modern Farsçada kullanılsa da klasik Farsçada 'çiçek' anlamında *vel* sözcüğü de kullanılmıştır.⁴⁴

Ses Değişimi ve Sınıflandırma

Tablo 1: /r/ ve /l/ İçeren Sözcükler Listesi

Zazaca	Farsça	Türkçe	Orta Farsça	Partça	Avestaca	Eski Farsça	
bālišna	bāliš	بالش	yastık	bālišn		barēziš	
čele	čeray	چراغ	lamba	čiray	čiray		
garra	gila	گله	şikayet	gilag		gərəza	
lasiyeš	lisidan	لیسیدن	yalamak			Raez	
lu ^a cen	rowzan	روزن	Baca	rōzan		raočana	
lu ⁱ y~lu ⁱ	rübāh	روبه	tilki	rōbāh	rōbās	urupi	
mel	mul	مل	boyun			mərəzu	
mu-ejle~mu-erjele	mūrče~mūr	مورچه~مور	karınca	mor	morw	maurvi	
nāleyeš	nālidan	نالیدن	inlemek	nāl	nār	*nard ⁴⁵	
pal	par	پر	tüy, kanat	parr	parrag	parəna	
perd	pol	پل	köprü	puld	purd	pəretu	
sar	sāl	سال	yıl	sāl	sār	sarad	θarad
su ⁴ l	šūr ⁴⁶	شور	tuz	sôr	šūrēn		
valg	barg	برگ	yaprak	walg	wargar	varəka	
vel	gol	گل	çiçek	gul	wār	varəda	

Yukarıdaki tabloda /l/>/r / ses değişimi meydana gelen sözcükler verilmiştir. Bu örnekler göre /r/>/l/ dönüşümü gerçekleşen sözcükleri üç gruba ayırabiliriz; Sadece Zazacada dönüşüm gerçekleşen, sadece Farsçada dönüşüm gerçekleşen ve her iki dilde dönüşüm gerçekleşen sözcükler.

⁴⁴ Muhammed Huseyin b. Halef Tebrizi: Burhan-ı Katı, çev. Asım Efendi, haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs, Ankara, TDK yayınları., s.805

⁴⁵ Eski İnanca; nard 'bağırmaq, ses çıkarmak' bkz. Muhsin, Ebu'l Kâsimî; Fe'lhâ-yı Fârsî-yi Deri, Tahran, Kaknüs, 1373., s.77

⁴⁶ tuzlu

İlk grup örneklerde üç sözcükte yani; *A.sarəd* 'yıl', *A.gərəza* 'şikayet' ve *A.pərətu* 'köprü' sözcüklerinde Eski İrani dillerde bulunan /r/ sesi Farsçada /l/ sesine dönüşmüş fakat Zazacada /r/ olarak varlığını sürdürmüştür. Bu sözcüklerin her üçünde de Farsça ve Orta Farsça benzerlik göstermektedir. Partça karşılıkları bilinen *P.sār* 'yıl' ve *P.purd* 'köprü' sözcüklerinde Partça ve Zazaca aynı özelliği göstermektedir. Yani /r/ sesi Partçada da değişikliğe uğramamıştır.

Buna göre ses değişim tablosu aşağıdaki gibidir.

Z.r=Fl<Av.r

Tablo 2: /r/>/l/ Dönüşüm Listesi (Zazacada Aynı Kalan Farsçada Değişen)

Zazaca	Farsça	Orta Farsça	Partça	Avestaca	Eski Farsça
r	l	l	r	r	r
sar	sāl	sāl	sār	sarəd	θarad
garra	gila	gilag		gərəza	
perd	pol	puld	purd	pərətu	

İkinci grup örneklerde yani *F.barg* 'yaprak', *F.čeraγ* 'lamba', *F.šūr* 'tuzlu', *F.par* 'tüy, kanat', *F.rübāh* 'tilki', *F.rowzan* 'baca' sözcüklerinde Avestadaki /r/ sesi birinci gurptakilerin tersine Zazacada /l/ sesine dönüşmüş fakat Farsçada /r/ olarak kalmıştır. Orta İrani dillerde bir sözcük hariç bu gruptaki tüm örneklerde, Partça ve Orta Farsçada /r/ sesi korunmuştur. Tek istisna olan Orta Farsça *walg* 'yaprak' kelimesinde /r/ sesi, /l/ sesine dönüşmüştür.

Tablo 3 : /r/>/l/ Dönüşüm Listesi (Zazacada Değişen Farsçada Aynı Kalan)

Zazaca	Farsça	Orta Farsça	Partça	Avestaca	Eski Farsça
l	r	r/l	r	r	

valg	barg	walg	wargar	varəka	
čele	čeraγ	čiray	čiray		
su ^a l	šûr	sôr	šûrēn		
pal	par	parr	parrag	parəna	
lu ⁱ y~lu ⁱ	rûbâh	rôbâh	rôbâs	urupi	
lu ^a cen	rowzan	rôzan		raočana	

Üçüncü ve son gruptaki dört örnek olan F. *bâliš* ‘yastık’, F. *nālīdan* ‘inlemek’, F. *līsīdan* ‘yalamak’, F. *gol* ‘gül’ ve F. *mul* ‘boyun’ sözcüklerinde hem Zazacada hem de Farsçada Avestada bulunan /r/ sesi /l/ sesine dönüşmüştür. Bu gruptaki sözcüklerde Orta Farsçada da /l/ sesine dönüşmüş, Partçada ise diğer gruplarda olduğu gibi /r/ sesi korunmuştur.

Tablo 4 : /r/>/l/ Dönüşüm Listesi (Zazacada ve Farsçada Değişen)

Zazaca	Farsça	Orta Farsça	Partça	Avestaca	Eski Farsça
l	l	l	r	r	
bālišna	bāliš	bālišn		barəziš	
nāleyeš	nālīdan	nāl	nār		
lasīyeš	līsīdan			raez	
vel	gol	gul	wār	varəda	
mel	mul	boyun		mərəzu	

SONUÇ

Üç ses değişim tablosunu birleştirdiğimizde r>l değişimi ile ilgi olarak aşağıdaki tabloyu elde ederiz.

Tablo 5 : /r/>/l/ Dönüşüm Listesi (Özet)

Zazaca	Farsça	Orta Farsça	Partça	Avestaca	Eski Farsça	Adet	Oran
r	l	l	r	r	*r	3	%21
l	r	r/l	r	r	*r	6	%43
l	l	l	r	r	r	5	%36

Partça karşılığı tespit edilen tüm örneklerde /r/ sesi değişmeden kalmıştır.

Zazacada; ilk gruptaki üç örneğin dışındaki tüm sözcüklerde /r/ sesi /l/ sesine dönüşmüştür. Bu ses değişim olayında Zazaca, Partçadan farklı bir gelişim göstermektedir.

Farsça ve Orta Farsça arasında dikkate değer bir benzerlik vardır; OF.walg 'yaprak' örneği hariç tüm ses değişimlerinde Farsça ve Orta Farsça aynı değişimini takip etmiştir.

Orta İran dilleri ve Farsçada değişimi uğramayan ve /r/ sesini koruyan beş sözcükte Zazacada değişim meydana gelmiştir. Yani hiçbir dilde dönüşüm gerçekleşmemesine Zazacada /r/>/l/ ses değişimi gerçekleşmiştir.

Söz başında sadece iki sözcükte değişim tespit edilmiştir. Bu sözcükler Av.raez 'yalamak' ve Av.raoçana 'delik, pencere' sözcükleridir. Değişimlerden hiçbiri söz sonunda gerçekleşmemiştir. İki sözcük hariç tüm değişimler söz içinde meydana gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Ağârebî, Ebu'l Hasan; Goyeş-e Râcî Hencen, Tahran, Ferhengistân-ı Zebân ve Edebiyât-ı Fârsî, 1383.
- Bartholomae, Christian: Altiranisches Wörterbuch, Tahran, İntişarat-e Esatir, 2004.
- Boyce, Mary: A Word-List Of manichean Middle Persian and Parthian, Leiden, Acta Iranica, 1977.
- Cheung, Johnny, Etymological Dictionary of the Iranian Verb, Leiden-Boston, Brill, 2007

- D, İzoli,; Ferheng Kurdi-Tırki, Tırki-Kurdi, İstanbul, Deng, 1992
- D.N, MacKenzie; A Concise Pahlavi Dictionary, Newyork, Oxford University Press, 1986.
- Durkin-Meistere, Desmond,; Dictionary of Manichaeic Middle Persian and Parthian, Turnhout, Brepols, 2004.
- Ebu'l Kâsımî, Muhsin: Fe'lhâ-yi Fârsî-yi Deri, Tahran, Kaknüs, 1373.
- Enveri, Hasan: Farhang-e Rûz-e Sohen, Tahran, Sohen, 1383.
- Ferruhveşi, Behrâm; Ferheng-e Zebân-e Pehlevî, Tahran, İntişarat-ı Dânişgâh-ı Tahran, 1390.
- Grûba Xebate ya Vateyî: Kırmancca (Zazaca)-Türkçe Sözlük, İstanbul, Vate, 2009.
- Kanar, Mehmet; Farsça-Türkçe Sözlük, İstanbul, Deniz, 2000
- Karîb, Abdulazim vd; Destur-e Zebân-i Fârsî, Tahran, Eşrefî, 1367
- Kent, Roland G: Old Persian GrammarTexts Lexicon, American Oriental Society, New Haven, 1950.
- Malmisanij: Zazaca-Türkçe Sözlük, İstanbul, Deng, 1992.
- Mayrhofer, Manfred: Etymologisches Wörterbuch des Altindoirischen, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1992.
- Nimet Yıldırım, İran Edebiyatı, İstanbul, Pinhan, 2012
- Nyberg, Henrik Samuel: A Manual of Pahlavi, Tahran, Asatir, 2003
- Oranskij, Iosif Mikhailovich; Iranskie Jazyki; Les Langues İraniennes, çev. Ali Eşref Sadıkî, Tahran, Sohen, 1386
- Rızaî Bâğbâdî, Hasan; Râhnomâ-yi Zebân-i Pârtî (Pehlevî-yi Eşkânî), Tahran, Kaknüs, 1394
- Schwartz, Martin, 'İranian *L, and Some Persian and Zaza Etymologies' İnan and Caucasus, 2008. sayı.12
- Sotide, Menuçehr: Ferheng-e Gilekî, Reşt, Ferheng-e İlya, 1391.
- Tebrizi, Muhammed Huseyin b. Halef: Burhan-ı Katı, Ter. Asım Efendi, haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs, Ankara, TDK yayınları.2009.
- Turgut, Harun: Zazaca-Türkçe Sözlük, İstanbul, Tij, 2011.
- W, Henning; "A List of Middle-Persian and Parthian Words" Bulletin of the School of Oriental Studies, Cambridge University Press, 1937